

Görüş

İskandinav Ülkelerinin Enerji Politikalarının Baltık Ülkelerinin Dış Politikaları Üzerindeki Etkileri

Dilek Yılmaz^{1,*}

¹ Doktora Öğrencisi, Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Entitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Programı, Kapadokya Üniversitesi, Nevşehir, Türkiye. ORCID: 0000-0003-4421-5057

* İletişim: dilekyilmaz_1985@hotmail.com

Gönderim: 05.02.2024; Kabul: 02.03.2024. DOI: 10.38154/CJAS.2024.74

Öz: Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bağımsızlıklarını ilan eden Estonya, Letonya ve Litvanya 2004 yılında Avrupa Birliği, 2005 yılında ise de NATO'ya üye olmuşlardır. Bu çalışmada İskandinav ülkeleri tarafından yürütülen enerji üretim ve dağıtım projelerinin komşu Baltık Ülkeleri'nin Rusya'ya bağımlılıklarının azalması üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Baltık ve İskandinav ülkeleri, enerji tedarikinde Rusya'ya olan bağımlılıklarını azaltmaya çalışırken, elektrik ihtiyaçlarını karşılamak için kendi aralarında yeni dev enerji hatları inşa etmektedirler. Bu projelerin hedefi AB enerji piyasasının elektrik arzında yer almaktır. Bu hedefe ulaşmanın bir adımı da Kuzey ve Baltık pazarlarını entegre etmektir. Rus enerji sektörünün Rusya-Ukrayna Savaşı sürecinde yeterince rekabetçi olmadığı değerlendirildiğinde Finlandiya ve Baltık ülkelerinin, Rusya'dan yaptıkları ithalatı kendi kapasiteleriyle veya Kuzey Avrupa'dan ithalatla değiştirme imkânları bulunmaktadır. Enerji bağımsızlığı güçlenen Baltık Ülkeleri ise bu sayede batı ile entegrasyonda ciddi adımlar atma konusunda daha cesur hareket edebilmektedir. Baltık Ülkelerinin ekonomik olarak Rusya'dan bağımsızlaşması özelinden bahse konu enerji üretim ve dağıtım projelerinin topluca Kuzey Avrupa Bölgesi'ndeki politik eğilimleri etkileyip etkilemediği üzerinde çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Avrupa Birliği, Kuzey Avrupa, Rusya Federasyonu, Entegrasyon

The Effects of the Energy Policies of the Scandinavian Countries on the Foreign Policies of the Baltic Countries

Abstract: Estonia, Latvia and Lithuania, which declared their independence after the collapse of the Soviet Union, became members of the European Union in 2004 and NATO in 2005. This study aims to examine the effects of energy production and distribution projects carried out by the Scandinavian countries on the reduction of the dependence of the neighboring Baltic Countries on Russia. While the Baltic and Scandinavian countries are trying to reduce their dependence on Russia in energy supply, they are building new giant power lines among themselves to meet their electricity needs. The goal of these projects is to take part in the electricity supply of the EU energy market. One step to achieve this goal is to integrate the Northern and Baltic markets. Considering that the Russian energy sector was not competitive enough during the Russia-Ukraine War, Finland and the Baltic countries have the opportunity to replace their imports from Russia with their own capacities or with imports from Northern Europe. The Baltic Countries, whose energy independence has become stronger, can act more boldly in taking serious steps in integration with the West. Specifically regarding the economic independence of the Baltic Countries from Russia, it was studied whether the energy production and distribution projects in question collectively affected the political trends in the Northern European Region.

Keywords: European Union, Northern Europe, Russian Federation, Integration

Giriş

İskandinav ülkeleri, “Yumuşak Güç” perspektifiyle hareket eden ve küçük devletler kategorisinde yer almalarına rağmen izledikleri dış politika ile uluslararası ilişkilerde dikkat çeken etkiler ortaya koymaktadır. Özellikle Rusya’nın Karadeniz’deki ve Baltık’taki faaliyetleri, NATO’nun askeri gücünü bölgede daha etkin değerlendirmesine yol açmaktadır.

Avrupa Birliği’nin kuruluş amaçlarından birisi üyeler arasındaki iş birliğini ve topluluk içerisindeki refahı arttırmak olarak belirlenmişti. Enerji de bu amaçları gerçekleştirmek üzere öne alınan alanlardan birisiydi ve bu konuda da

onun temel ilkelerinden olmalıydı. Birliğin tarihinin üzerinden neredeyse altmış yıl geçmiş olmasıyla birlikte, enerji hâlâ önemli bir siyasi ve ekonomik öncelik olarak gündemdedir.

Birliğe yeni katılan ve de Eski Sovyet ülkelerinden olan Baltık ülkelerinin de yukarıda bahsedilen amaçlar çerçevesinde kalkınmaları doğal olarak Birlik tarafından gerçekleştirilmesi istenen bir hedef olacaktır.

1944-1990 yılları arasında boyunca Sovyetler Birliği tarafından işgal edilen Baltık ülkelerinin tarihi göz önüne alındığında, güvenlik kaçınılmaz bir endişe kaynağıdır. Ancak Estonya, Letonya ve Litvanya'yı sadece jeopolitik bir savaş alanına indirgemek yanlıştır.

2005-2025 yılları arasında Avrupa, enerji güvenliğini garanti altına almak için enerji arzını nasıl çeşitlendireceğini tartışmaktadır. Rusya, Orta ve Doğu Avrupa'nın büyük bölümünde en büyük ve bazı yerlerde tek doğal gaz tedarikçisidir. Bu, Rusya'nın devlete ait gaz tekeli olan Gazprom'a önemli bir fiyatlandırma gücü sağlıyor. Avrupa Birliği'nin ekonomisi önde gelen ülkeleri bu konuda herhangi bir ciddi girişimde bulunma konusunda uzlaşma sağlayabilmiş değildir. Üç Baltık Devletin elektrik şebekesi hâlâ Rusya ve Belarus sistemleriyle senkronize olarak çalışmaktadır. (Karčiauskas, s.3)

Kuzey Avrupa Bölgesinin alt bölgesi olan İskandinavya ülkelerinin enerji politikalarının ortak noktası enerjinin üretimini, dağıtımını ve kullanımında ekolojik sürdürülebilirliği, rekabet edebilirliği ve arz güvenliğini birlikte sağlamayı amaçlamaktadır. Elektrik, ısıtma ve gaz piyasaları, enerji verimliliği ve biyoenerji, güneş enerjisi, rüzgâr ve hidroelektrik gibi yenilenebilir enerji ile ilgili konuları içeren projeler geliştirilmekte ve dünyaya örnek oluşturacak uygulamalar göstermektedir. (Uluslararası Enerji Ajansı, Kasım 2022, sy.)

Bölge ülkeleri tarafından yürütülen doğal gaz altyapı, üretim depolama ve dağıtım projeleri, elektrik şebeke aktarım projeleri, yenilenebilir enerji amaçlı rüzgar santralleri ve deneysel anlamda ilerleme kaydetmiş diğer yenilenebilir enerji üretim projeleri ile Avrupa Birliği'nin gelişmiş ekonomilerinin kullanmadığı uluslararası ilişki enstrümanlarının kullanılması sonucu Baltık Ülkelerinin günümüz uluslararası ilişkileri çerçevesinde egemenliklerini daha etkin kullanmalarının yolunun açılması beklenmektedir.

Çalışmanın Amacı, Kapsamı, Araştırma Sorusu ve Temel Argümanı

İskandinav ülkeleri tarafından yürütülmekte olan bir dizi enerji projesinin gerek Baltık ülkelerinin Birlik standardındaki refah düzeyine erişmelerinde gerekse Rusya Federasyonu'ndan temin etmek zorunda kaldıkları enerji kaynaklarına bağımlılıklarının azaltılmasında önemli rol oynayacağı değerlendirilmektedir.

Bu gelişmeler sonucunda ise Baltık ülkelerinin izledikleri dış politikalarda Rusya Federasyonu'nun etkisi altında kalmadan daha kolay kararlar alabileceği beklenmelidir.

Çalışmanın amacı Baltık ülkeleri tarafından Rusya Federasyonu'na karşı enerji bağımsızlığı kazanıldıkça söz konusu ülkelerin daha özgür dış politika eylemlerinde bulunup bulunmadıklarının tespitidir.

Buna göre araştırma sorusu "İskandinav ülkeleri tarafından son on yılda başlatılan enerji üretim ve dağıtım projelerinin Baltık Ülkeleri'ni dış politikada Rusya'dan bağımsızlaştırmakta olup olmadığı" üzerinedir.

Çalışmada Kuzey Avrupa Bölgesinin alt bölgesi olan İskandinav ülkeleri tarafından yürütülen enerji üretim ve dağıtım projelerinin topluca Baltık Ülkeleri'nin politik eğilimlerini etkileyip etkilemediği incelenmiştir.

Tarihsel Arka Plan

17. yüzyıldan itibaren Dominium Maris Baltici'nin ("Baltık Denizi Hakimiyeti") kurulması, Danimarka ve İsveç krallıklarının temel siyasi amaçlarından biriydi. Birçok Avrupalı güç Baltık Denizi'ni hayati önemde görüyordu. Baltık Denizi önemli malzemelerin kaynağı ve bu kaynaklar için de büyüyen bir pazar görevi gördü. Bölgenin önemi o kadar büyüktü ki, Avusturya ve Fransa gibi bölgeye doğrudan erişimi olmayan güçlerin bile ilgisini çekmeye başladı (Blomkvist, s.319). Birkaç yüzyıl boyunca İsveç ve Danimarka, diğer yerel ve uluslararası güçlerin karşı çıktığı bir politika olan denizin tam kontrolünü ele geçirmeye çalıştı. Tarihçiler, Baltık'ın kontrolünü Danimarka ve İsveç'in politikalarının ana hedeflerinden biri olarak tanımlamaktadırlar. Kutsal Roma İmparatorluğu ve Polonya-Litvanya'nın zayıf veya hiç olmayan deniz gücünün yarattığı güç boşluğunu fırsat bilen İskandinav güçleri, Baltık üzerinde yayılmacı politikalar benimsedi. Danimarka ve İsveç Baltık'ın bazı kısımlarını kendi ordularına kaynak sağlamak için kullandılar. İki krallık da Baltık'ın kendilerine ait olduğunu iddia etti ve bölgeyle alakadar diğer ülkelere yabancı gemiciliği koruma sözü verdiler (Maciejewski, s.57). İki krallık bir yandan kontrol konusunda birbirleriyle yarışırken, bir yandan da buranın Polonya ya da Rusya gibi "dışarıdan" birinin değil, kendilerinden birinin alanı olması gerektiği konusunda hemfikirlerdi. İskandinav güçleri diplomatik anlaşmalar yoluyla bu fikre muhalefetin yükselişini engellemeye çalıştı. Rusya veya Almanya gibi diğer güçlerin, ister rakip deniz kuvvetlerini hedef alarak ister Baltık limanlarının kontrolünü ele geçirerek olsun, askeri eylemler yoluyla Baltık denizinde donanma inşa etmesini engellediler (Puheloinen, s.10).

Yeniçağ boyunca Lehistan ve İsveç ile Danimarka İmparatorlukları arasında mücadele sahası olan Baltık coğrafyası 17. yüzyılın sonunda itibaren Rus egemenliğinin baskısını hissetmeye başlamıştır. 19. yüzyıl Rusya İmparatorluğu'ndaki Alman nüfuzunun etkisi ise Baltık ülkelerinin mevcut sosyo-kültürel yapısını şekillendiren unsurlardan olmuştur (Paweł, s.248-264)

Rus ve Leh hegemonyası altında geçen 19. yüzyıl boyunca bölge yoğun bir Ruslaştırma politikası altında kaldı. Eğitim öğretim, anadil gibi konularda ülke kültürleri silinme noktasına geldi ve bambaşka bir kültür yaklaşık üç nesil içerisinde her üç ülkede de ortak miras halini aldı. 1905 Rus Devrimi her üç ülkede de hissedildi. Marksizm 1880'lerde Baltık eyaletlerinde ortaya çıktı. Her ne kadar Sosyal Demokrat Parti en erken Litvanya'da (1895) kurulmuş olsa da, hiçbir zaman sırasıyla 1904 ve 1906'da kurulan Letonya ve Estonya'daki benzerleri kadar önemli olmadı. Baltık topraklarındaki Rus egemenliğinin son on yılı, ulusal toplumların sağlamlaşmasına olanak tanıyan nispeten liberal bir dönemdi. Rus imparatorluk hükümetinin liberalleşmesi, Baltık halklarının imparatorluk parlamentosuna (Duma) temsilci seçmesine izin verdi. Üstelik Litvanya'da yerli dilin kamusal yaşamda kullanılmasına ve Latin alfabesiyle basılmasına yönelik yasaklar 1904'te kaldırılmıştı. 1905'te Estonyalı ve Letonyalı politikacılar ulusal özerklik talebinde devrimcilere katıldı. Devrimci bir dalga Estonya ve Letonya kırsalını kasıp kavurdu. Binlerce kişi Sibirya'ya sürüldü veya yurt dışına kaçtı. Bolşevik Devrimi ve 1. Dünya Savaşı'nın Rusya'da yaratmış olduğu zayıflık sonucunda Baltık Ülkeleri kısa süreli bir bağımsızlık dönemi yaşamışlardır. Bu dönemde otonom yönetimler ve demokrasinin uygulanma fırsatı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyası tarafından işgal edilen Baltık Ülkeleri savaşın bitmesine müteakip bu defa Sovyetler Birliği tarafından işgal edilerek, Birlik dağılana kadar egemenliklerini kaybettikleri bir dönem yaşamışlardır (Plakans, s.125-169)

Baltık Ülkeleri

Sovyetler Birliği'nin dağıldığı 1991'den sonra Baltıklar NATO, Avrupa Birliği ve diğer Batı bloklarıyla entegrasyon yoluyla Batılı müttefikleriyle bağlarını derinleştirmenin yollarını aradılar. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri ile yakın ilişkiler kurdular (Hough, s.303-481).

Dünya Bankası tarafından yüksek gelirli ekonomiler olarak sınıflandırılan üç Baltık ülkesi aynı zamanda yüksek bir İnsani Gelişme Endeksi'ne sahiptir. Üç hükümet hükümetlerarası ve parlamenter iş birliği içindedir. Ayrıca dış politika

ve güvenlik politikası, savunma, enerji ve ulaştırma alanlarında da sık sık iş birliği yapmaktadırlar.

Toplam nüfusu yaklaşık 6 milyon olan üç Baltık ülkesi, büyük ölçüde batıda ve kuzeyde Baltık Denizi ile doğuda Rusya ve müttefiki Belarus arasında sıkışmış düz ormanlık arazilerden oluşan bir coğrafyada yer almaktadırlar.

Avrupa Birliği'nin nüfusunun ancak %1,34'ünü barındıran Baltık ülkeleri yüzölçümü ve nüfus bakımından küçük ülkelerdir. Ancak dış politikada enerji politikasından, jeopolitiğe ve ekonomi politikasına kadar Baltık ülkeleri Avrupa'nın geleceğinde önemli rol oynayacağı düşünülmektedir.

Kırım Savaşı'nın ardından Ukrayna ile Rusya arasında yaşanan gerilimde, Batı'nın Rusya'nın Ukrayna'yı işgaline nasıl tepki vereceği konusunu dikkatle takip eden ülkeler arasında en ön saflarda yer aldılar. Üçü de Ukrayna'nın ittifak üyesi olabilmesi için bir yol çizmek üzere NATO'da lobi faaliyeti yürüttü ve Moskova'ya daha sert yaptırımlar uygulanması için baskı yaptı (Lejins, s. 65).

ABD araştırma enstitüsü RAND Corporation, 2016 yılında Rusya'nın 60 saat içinde üç ülkeyi işgal edebileceğini tahmin etmekte olduğunu açıklamıştı. Baltık Denizi'nin doğu kıyısında yer alan bu ülkeler, Rusya ile Batı arasında Avrupa'nın sınır bölgelerinde nüfuz mücadelesinin ön saflarında yer almaktadırlar. Baltıklar, Litvanya'nın Polonya ile paylaştığı kısa bir sınır dışında neredeyse Rusya ve müttefiki Beyaz Rusya tarafından kuşatılmış durumda olup bu sebeplerle istikrarsız bir jeopolitik konumdadırlar (Center For Eastern Studies, sy.).

Baltık Bölgesi'nin Jeopolitiği

Ülke menfaatleri açısından stratejik faaliyetlere yönelimi nedeniyle, denizcilik alanı, günümüzün büyük güçlerin rekabetinin en belirgin arenası haline gelmiştir. Rusya'nın Ukrayna'ya karşı yürüttüğü saldırganlık ve Rusya-Ukrayna savaşının gölgesi, Baltık Denizi'ni jeopolitik çıkarların ve çatışmaların odağına taşımaktadır (Swistek, s.1).

Baltık Denizi'nin ticaret rotası, savaş alanı, tarih boyunca parçalanmış ülkelerin bulunduğu bir bölgede olması, kıyıdaş devletlerin Baltık Denizi üzerinde güvenlik veya savunma politikası konusunda etki alanları yaratma güdüsüne sebep olmuştur. Deniz kontrolünün sağlanması, ilgili taraflar arasında her zaman gerilim yaratmıştır (Österlund, s.4).

On üçüncü yüzyıldan bu yan : Baltık Denizi, Doğu ile Batı arasında bir çatışma alanı olmuştur. Çatışmalar, yalnızca kıyıdaş devletler arasında değil, aynı zamanda dış güçler arasında da ekonomik ve askeri çıkarların karşıtlığından kaynaklanmıştır. Jeopolitik olarak son beş yüz yıllık Baltık tarihi

iki büyük jeopolitik eğilim arasındaki rekabetin egemenliğindedir. İsveç İmparatorluğu (18.-19. yy.) döneminde bile gerçekleşmemiş olsa dahi, bu rekabetin sebeplerinden birisi bölgede egemen olan Kuzey Ülkeleri'nin Danimarka Boğazlarını kapatma girişiminde bulunması ve Baltık Denizi'ni *mare classum* yani kapalı bir deniz haline getirerek bölgedeki nüfuzlarını artırma emelleridir. İkincisi, denizaşırı batılı devletlerin Danimarka Boğazlarını açık tutmaya çalışması olarak temellendirilebilir (Winnerstig, s.43).

Rusya ile kara sınırı paylaşmakta olan Baltık ülkeleri, Rusya'nın artan silahlanma ve savunma bütçesinin sonucu olarak Rusya'nın işgal baskısını hissetmektedirler ve Rusya'dan gelebilecek potansiyel tehdit konusunda endişe duymaktadır.

Baltık Devletlerinin Enerji Altyapılarını Geliştirme ve AB Altyapısına Uyumlaştırma Çalışmaları

Baltık ülkeleri bağımsızlıklarını yeniden kazandıklarında ve Avrupa ve Atlantik ötesi yapılara entegrasyonları sırasında İskandinav komşuları tarafından güçlü bir şekilde desteklendiler. İskandinav ve Baltık ülkeleri çeşitli alanlarda ve çeşitli düzeylerde etkileşim içindeydi; Politikacılar, memurlar ve sivil toplum kuruluşları arasında ağ ve iş birliği oluşturuldu. İskandinav ülkeleri, Baltık ülkelerine Avrupa Birliği (AB) ve NATO'ya entegrasyon hazırlıklarında aktif olarak yardımcı oldu ve tüm süreci önemli ölçüde hızlandırdı. Baltık ülkelerinin entegrasyon çıkarlarını savunmak için AB ve NATO içerisinde ikna edici ve aktif bir şekilde faaliyet gösterdiler (NB8 Wise Men Report, sy.).

Baltık Devletleri, Batı ile entegrasyon sürecinde kendilerini Rusya ve Belarus enerji sisteminden ayırma çabasına girdiler. Enerji sisteminin bölünmesine ilişkin tek taraflı bir kararın imkansız olduğuna ikna olan Rus yetkililer, Avrupa Komisyonu'nun Baltık ülkelerini Kuzey-Batı Rusya ile Beyaz Rusya'yı bir araya getiren birleşik enerji sisteminden ayırma planlarını şiddetle eleştiriyor. Tüm tarafların mutabakatı üzerine, 8 Nisan 2002'de Letonya, Estonya ve Litvanya'nın yanı sıra Kaliningrad bölgesi ve Belarus'un bir kısmının enerji sistemleri, bir performans testi için Kuzey Batı Rusya'nın enerji sisteminden çıkarıldı. . Bağlantının kesilmesi Riga'da bulunan DC Baltija koordinasyon merkezi tarafından yönetildi. Test, Baltık enerji sisteminin bağımsız işleyebildiğini gösterdi (NB8 Wise Men Report, s.8).

Avrupa Komisyonu tarafından Kasım 2008'de yeni bir Baltık Enerji Piyasası Arabağlantı Planı (BEMIP) başlatıldı ve daha sonra Baltık Denizi Bölgesi için AB Stratejisi'ne de dahil edildi. Girişimin ana hedefi, üç Baltık ülkesinin, AB komşu ülkeleriyle ara bağlantıların güçlendirilmesi ve iç pazara ilişkin AB

müktesebatının uygulanmasına yönelik İskandinav modelinin benimsenmesi yoluyla Avrupa enerji pazarına tam entegrasyonudur. Bu iş birliğine Almanya ve Polonya'nın yanı sıra Danimarka, Estonya, Finlandiya, Letonya, Litvanya ve İsveç de katılıyor. Norveç gözlemci statüsüne sahiptir. Enerji konusundaki tartışma büyük ölçüde, enerji arzı, özellikle de geleneksel enerji kaynakları (fosil ve nükleer) dahil olmak üzere, enerji güvenliği sorununa odaklanmıştır. Yenilenebilir enerji kaynakları (biyokütle, su ve rüzgar) ve enerji verimliliği konularına daha az odaklanılıyor gibi görünüyor. Yenilenebilir enerji kaynaklarına ilişkin olarak, NB8 bölgesi, bunları tüm bölgenin, özellikle de bölgedeki çevrenin yararına bugüne kadar çok daha fazla kullanma potansiyeline sahiptir (NB8 Wise Men Report, s.13).

2000'li yılların başında Baltık enerji sistemi neredeyse izole edilmişti ve ülkeleri Avrupa'nın geri kalanına bağlayan yeterli enerji hattı yoktu. Estonya ile Finlandiya arasında ilk denizaltı kablosu Estlink 1'e ilişkin müzakereler 1999 yılında başladı, ancak proje, sert geçen kışın ivme kazanmasının ardından ancak 2006 yılında tamamlandı. Hat hızla Nordpool Elspot pazarında en sıkışık olanlardan biri haline geldi ve bu nedenle başka bir ara bağlantı olan Estlink 2 2014 yılında gündeme geldi. Baltık Devletlerinin İskandinav ülkeleriyle üçüncü bağlantısı ise Litvanya ve İsveç'i birbirine bağlayan Nordbalt'tır. 700 MW kapasiteli bu yüksek gerilim doğru akım kablosu, 2016 yılında elektrik iletimine başladı. Bu ara bağlantılar, Baltık ülkelerinin sorunsuz çalışan bir İskandinav-Baltık enerji piyasası oluşturmaya olanak tanımaktadır (Avrupa Birliği Topluluk Araştırma ve Geliştirme Bilgi Servisi (CORDIS), sy.).

Trans-Avrupa enerji politikasının (TEN-E politikası) uygulanması sayesinde, geçtiğimiz yıllarda birçok önemli projesi Baltık Denizi bölgesindeki gaz şebekelerinin dayanıklılığının artırılmasına katkıda bulunmuştur. Rus gaz arzının kesintiye uğradığı bu dönemde, gaz arz güvenliğinin sağlanması ve Rusya gaz ithalatına büyük ölçüde bağımlı olan bölge ülkelerinin gaz ithalatındaki kesintilerle başa çıkabilmesi açısından bu projeler son derece önemlidir. Letonya ile Estonya, Balticconnector, Klaipeda LNG Terminali ve Świnoujście LNG Terminali arasındaki ara bağlantının güçlendirilmesi, halihazırda pazar entegrasyonunu sağlamış ve tarihsel olarak tek bir tedarikçiye bağımlı olan bir bölgede Rus gazına olan bağımlılığı azaltmıştır. Polonya ile Litvanya arasındaki enterkonnektörün yakın zamanda faaliyete geçmesi, Litvanya ile Letonya arasındaki enterkonneksiyonun ve Baltık Borusu'nun güçlendirilmesi ve ilk kez Kuzey Denizlerinden gazın Polonya üzerinden bölgeye getirilmesiyle durum daha da iyileşti. Świnoujście LNG Terminalinin

genişletilmesinin yakın zamanda tamamlanması ve İnçukalns UGS'nin geliştirilmesinin tamamlanmasıyla aynı zamanda daha fazla esneklik mümkün hale gelecektir. Baltık Denizi bölgesi ile Orta-Doğu Avrupa arasındaki bağlantı, 2022 yılında Polonya ile Slovakya arasındaki ara bağlantıyla tamamlanmıştır. Bölge aynı zamanda Connecting Europe Facility for Energy hibelerinden de büyük ölçüde yararlandı (Avrupa Enerji Ajansı, sy.).

Baltık Devletleri'nin Enerji Politikaları

Estonya

Rusya'nın 24 Şubat 2022'de Ukrayna'ya yönelik saldırısı öncesinde Estonya'nın Rusya'dan enerji ithalatına bağımlılığı bazı önemli istisnalar dışında düşüktü. Sovyet mirası ve doğu komşusunun tehdidine ilişkin ulusal pragmatizmi nedeniyle, bağımsızlığından bu yana Estonya'nın enerji politikasının ana itici gücü enerji güvenliği olmuştur. On yıllardır süren bu politika göz önüne alındığında, Estonya enerji üretimi için büyük ölçüde yerli kaynaklara bağımlıdır. Rusya'nın enerji ithalatı 2020 yılında tüm enerji kaynaklarının yüzde 10,5'ini oluşturdu. Ancak ısınma ve doğalgaza dayalı sanayi ile petrol ürünlerine dayalı taşımacılık gibi tamamen Rusya ithalatına bağımlı olan bazı sektörler de mevcut olmakla beraber ülke 2026 yılına kadar bu bağımlılığı ortadan kaldırmaya yönelik vizyon geliştirdiğini beyan etmiştir (Lepmets, s.2)

Estonya, Avrupa Birliği ülkeleri arasında enerji ithalatına en az bağımlı olan ülkedir. Petrol şistinin ve giderek artan yenilenebilir yakıtların kullanımı sayesinde Estonya hükümeti enerji ihtiyacının iç üretimle büyük ölçüde karşılanabildiğini beyan etmektedir (Estonya Cumhuriyeti Ekonomi ve Haberleşme Bakanlığı, sy.)

Letonya

Letonya'nın Rusya Federasyonu'nun tekelindeki doğal gaz ithalatına bağımlılığı yenilenebilir enerjiye dayalı enerji sistemlerine geçiş yolları aramasına sebep olmaktadır. Letonya'nın Rusya'nın saldırganlığına şiddetli tepkisi enerji ithalatına yönelik AB çapında ekonomik yaptırımlara verilen desteği de içeriyordu. Pratik düzeyde, fosil yakıtların ikame edilmesi, piyasaların yeniden düzenlenmesi, orman ürünlerinin ithalat ve ihracatının yönetilmesi ve yeni yenilenebilir enerji kapasitelerinin planlanması süreci gündemdedir (Pētersone, s.2).

Önemli hidroelektrik kapasitesi nedeniyle Letonya halihazırda dünyadaki "en yeşil" enerji kaynaklarından birine sahiptir ve yeşil enerji kaynakları toplam enerji tüketiminin yaklaşık yüzde 40'ını karşılamaktadır. Ancak Avrupa Birliği, iklim değişikliğinin etkilerini azaltmak ve yenilenebilir enerji kullanımını artırmak için ülke için iddialı hedefler belirledi. Mevcut AB politikası, Letonya'nın nihai enerji tüketiminde yenilenebilir enerjinin payını artırması gerektiğini belirtiyor ve Letonya, AB'nin Ulusal Enerji ve İklim Eylem Planı 2030'a göre 2030 yılına kadar yüzde 50'ye ulaşmayı planlıyor. Letonya'nın ısı ve elektriğinin büyük kısmı hâlâ ithal doğalgazdan sağlanıyor. Letonya hükümeti, ülkenin enerjide yabancı kaynaklara bağımlılığını azaltmak için tedarikleri çeşitlendirmek ve daha fazla yerel kaynak geliştirmekle ilgileniyor. Bu hedeflere ulaşmak için devlet kurumları ve girişimciler hidroelektrik gücünün ötesinde rüzgar ve biyokütle enerji santrallerine geçme seçeneklerini tartışmaktadırlar. Baltık kıyılarının pek çok bölümü, özellikle açık denizde rüzgar çiftlikleri için uygun rüzgar koşullarına sahiptir. Letonya'nın yarısından fazlası ormanlarla kaplı olduğundan odun biyokütlesi daha fazla gelişme için mükemmel bir potansiyel sunmaktadır. Yenilenebilir enerji projelerine ek olarak Letonya, enerji tedarik kaynağı çeşitliliğini artırmak için olası bir sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) terminali arayışına da ilgi duymaya devam etmektedir (A.B.D. Ticaret Bakanlığı. Ülke Ticaret Rehberi-Letonya, sy.).

Litvanya

Litvanya, enerji üretimi için sınırlı kaynaklara sahiptir ve 1990 yılında bağımsızlığını yeniden kazandığından beri enerji konusunda Rusya'ya bağımlı durumda bulunmaktadır. 2014 yılına kadar Gazprom, gaz tedariki üzerinde tekel sahibiydi, fiyatları ve tedarik koşullarını dikte ediyordu. 2014 yılında Litvanya, gaz arzını çeşitlendirmek için Yüzer Depolamalı Yeniden Gazlaştırma Ünitesini (FSRU) satın aldı. Litvanya ayrıca 1984'ten bu yana Ignalina Nükleer Enerji Santrali'nden (NPP) gelen nükleer enerjiye güveniyor ancak AB'ye katılım müzakereleri sırasında tesisin iki reaktörünü kapatmayı kabul etti. Ignalina NGS'nin 2009 yılında kapatılması, Litvanya'yı net elektrik ithalatçısı haline getirdi (Janeliūnas, s.3).

Litvanya ayrıca elektrik piyasasını serbestleştirmek ve tüketicinin elektrik tedarikçisini seçme ve gerçek piyasa fiyatından elektrik satın alma hakkını güvence altına almak için adımlar attı. Şubat 2012'de yürürlüğe giren Elektrik Yasasının yeniden düzenlenmesi, Litvanya elektrik pazarının İskandinav

pazarına entegrasyonu için yasal ön koşulları oluşturdu A.B.D. Ticaret Bakanlığı. Ülke Ticaret Rehberi-Litvanya, sy.).

Baltık Devletleri'nin Dış Politikaları

Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Sonra Oluşan Ortak Tehdit Algısı

Soğuk Savaş'ın sona ermesi birçok bakımdan yakın Avrupa ve küresel tarih açısından biçimlendirici bir an oldu, ancak aynı zamanda önemli bölgesel ve bölgeler arası sonuçları da oldu. Özellikle Baltık ve İskandinav perspektiflerinden bakıldığında, 1987-1992'deki olaylar bir dönemin kesin sonu ve bir başkasının başlangıcını işaret ediyordu. Soğuk Savaş'ın son aşamasındaki Baltık-İskandinav bölgesindeki uluslararası politikanın karmaşıklıkları bölgeyi günümüze dek süren dinamik bir uluslararası ilişkiler alanına dönüştürmüştür (Österlund, s.4).

Baltık güvenlik politikasının odak noktaları NATO'nun genişlemesiyle değişti. Polonya 1999'da, Baltık ülkeleri ise 2004'te NATO'ya katıldı. Rusya'nın Baltık Denizi kıyısı coğrafi olarak bölünmüş bir konumda kaldı. Bir ayağı St Petersburg'a, diğer ayağı ise Baltık Filosunun personelinin ve ana deniz üssünün bulunduğu Kaliningrad'a dayanıyor. Dış ticaretin artmasıyla birlikte Rusya'nın deniz bağlantılarının ve enerji ulaşım yollarının korunması daha da önem kazandı (Swistek ve Michael, s. 1).

Üç ülkenin pek çok benzerliği göz önüne alındığında, gözlemciler genellikle Estonya, Letonya ve Litvanya'yı bir grup olarak görüyorlar. Ülkeler birbirleriyle yoğun bir şekilde iş birliği yapıyor ve dış politika ve güvenlik politikası (özellikle Rusya'nın oluşturduğu tehdit konusunda) konusunda benzer görüşlere sahipler. Estonya, Letonya ve Litvanya, Sovyet sonrası devletler arasında demokrasinin liderleri olarak öne çıkıyor ve eskiden Sovyetler Birliği'nin parçası olan, NATO ve AB'ye katılan tek devletler. Bağımsızlıklarının yeniden kazanılmasından bu yana, üç ülkenin hükümetleri ABD yanlısı, NATO yanlısı ve AB yanlısı yönelimleri koruyan çok partili koalisyonlardan oluşma eğiliminde yönetilmektedirler (ABD Kongre Araştırmaları Merkezi, sy.)

Litvanya'nın İzlediği Dış Politika Stratejisi

Litvanya'nın dış politikası, ülkenin totalitarizme karşı giderek daha güçlü ve ilkeli muhalefeti nedeniyle son zamanlarda daha görünür hale gelmektedir. Ülkenin Kremlin baskısına direnişi son yıllarda Çin'in politikalarına muhalefete kadar genişletmektedir. 2020 seçimlerinde iktidara gelen muhafazakâr kabine,

Tayvan'ı eyalet düzeyinde hızlı bir şekilde tanınmasıyla ilk olarak Çin'in başını çektiği, 17+ olarak adlandırılan ve Orta ve Doğu Avrupa devletlerini çevreleyen forumdan çekildi. Ardından Kasım ayında Vilnius'ta Tayvan temsilciliğini kabul etti. Litvanya'nın Avrupa Birliği (AB) ortakları, izlenen bu politikanın değerli olduğu konusunda şüpheliydi ve Çin'in öfkesi karşısında destek sunmakta yavaş davrandılar. Ancak sonuçta, bu değerlere dayalı duruş, Dünya Ticaret Örgütü içinde Çin yaptırımlarına karşı çıkan, AB tarafından başlatılan ve ABD tarafından desteklenen birleşik bir anlaşmazlık şikayeti şeklinde meyvelerini verdi. Tayvan'ın tanınması aynı zamanda ekonomik katkılarla da sonuçlandı ve Litvanya merkezli bir yatırım fonuna 200 milyon dolarlık teminat ve ortak girişimler için ilave 1 milyar dolarlık kredi bu sayede temin edilebildi. Bunlarla birlikte Avrupa Komisyonu, Çin'in ticaret kısıtlamalarından etkilenen Litvanya şirketlerini desteklemek için 130 milyon Euro'luk (137 milyon dolar) bir planı harekete geçirdi (Avrupa Politika Analizi Merkezi (CEPA), sy.).

Bugünlerde Litvanya, Ukrayna'da devam eden savaşa uluslararası desteği pekiştiren öncü ülkeler arasında yer alıyor. Ülke Ukrayna'nın dünya pazarlarına Ukrayna tahıl ihracatı konusunda yardım talebine de ayrıca olumlu yanıt vermiştir. Kapsamlı, ancak çoğunlukla görünmez olarak tanımlanan diplomatik faaliyetlerin, Ukrayna'nın Karadeniz limanlarındaki blokajın kaldırılmasına ve Odessa üzerinden tahıl ihracatının yeniden başlamasına kısmen katkıda bulunmaktadır. Madrid'deki NATO Zirvesi'nde Litvanya'nın güvenliği açısından hayati öneme sahip bir deklarasyon kabul edildi. ABD'nin Baltık'taki rotasyonel varlığın artırılmasına yönelik taahhüdü de güvence altına alındı. Bu arada Litvanya, tam teşekküllü bir Alman tugayının 2026 ortasına kadar ülkelerinde konuşlandırılmasını sağlamak için girişimlerde bulunmaktadır. Litvanya hükümeti AB'nin Rusya'ya yönelik yaptırım politikasının mimarları olduğunu beyan etmektedir. Ukrayna'da işlediği insanlık suçları nedeniyle Rusya'yı Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne ilk götüren ülke olan Litvanya, Ukrayna'nın Uluslararası Adalet Divanı'nda Rusya'ya karşı açtığı davaya da katılmış, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde de yer almaya devam edeceği de hükümet yetkilileri tarafından beyan edilmiştir (Litvanya Dışişleri Bakanlığı, sy.).

Letonya'nın İzlediği Dış Politika Stratejisi

Transatlantik iş birliği Letonya'nın dış ve güvenlik politikasında merkezi bir rol oynamaktadır. ABD, Letonya'nın çok düzeyli diyalog içinde olduğu stratejik ortağı olarak tanımlanmaktadır. ABD'nin Baltık bölgesindeki varlığı, Letonya tarafından caydırıcılık ve savunmanın paha biçilemez bir dayanağı olarak

görülmekte ve ABD'nin Letonya'daki savunma sektörünün geliştirilmesine yaptığı yardım, Baltık bölgesindeki zorluklara ilişkin ortak anlayışın açık bir göstergesi olarak adlandırılmaktadır. Letonya'nın ABD ile iş birliği bağlamındaki öncelikleri ise: ABD'nin bölgedeki askeri varlığının güçlendirilmesi, dijital ve teknoloji alanında iş birliğinin teşvik edilmesi ve ABD'nin bölgenin savunmasına daha aktif katılımı olarak tanımlanmıştır (Letonya Dışişleri Bakanlığı, sy.)

Belarus'un, Avrupa Birliği ve NATO'nun doğu sınırına dezenformasyon kampanyası ve provokatif eylemlerle birlikte yapay bir göç akışı yönlendirerek düzenlediği hibrit bir saldırılara karşı Letonya Avrupa Birliği sınırlarını korumak konusunda önceliğe sahip bir ülke konumunda bulunmaktadır. Letonya devlet kurumları, sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği içinde, mültecilere insani yardım sağlamaktadır. Rusya'nın, Letonya ve Baltık bölgesi için kısa vadeli ve uzun vadeli güvenlik sorunları teşkil ettiği hükümet yetkilileri tarafından dile getirilmektedir (China CEE Institute, sy.).

Estonya'nın İzlediği Dış Politika Stratejisi

Rusya'nın Gürcistan işgali ve komşusu olan küçük ülkelere yönelik giriştiği işgal ve diğer düşmanca eylemler, kendisi de küçük bir ülke olan Estonya'nın tehdit algısı ve izlediği dış politika stratejisini doğrudan etkilemektedir. Gittikçe karmaşıklaşan ve öngörülemeyen güvenlik durumu, ülkenin NATO'ya olan bağımlılığını gittikçe arttırmaktadır. Ülke ilerideki on yıla ilişkin NATO tarafından savunma hedeflerinin açıklığa kavuşturulması talebini dile getirmektedir. Ülke savunma harcamalarını her yıl arttırmaktadır. Hükümet, güvenlik politikası krizinin kötüleşmesi durumunda gerekli yetenekleri geliştirmek için savunma harcamalarını daha da artırmaya hazır olduğunu beyan etmektedir. Bununla birlikte hükümet yetkilileri uluslararası ilişkilerinde diyalogu her zaman destekleme yönünde beyanlarda bulunmaktadır ve Rusya ile diyalogdan yana olduklarını deklare etmektedirler. Gerilimi hafifletmenin ve mümkün olan alanlarda yapıcı iş birliği yapmanın yollarını bulmak için komşuyla diplomatik iletişime ihtiyaç olduğunu ve Dışişleri Bakanlıklarının bu amaçla büyük çaba sarf ettiği izlenmektedir. Avrupa'da askeri tehditlerin yanı sıra konvansiyonel olmayan tehditlere karşı da mücadele eden Estonya; Belarus tarafından yaratılan ve Avrupa Birliği'nin dış sınırlarına büyük baskı uyguladığı görülen düzensiz göç dalgalarını da karşılamaktadır (Liimets, sy.)

Baltık Ülkeleri'ni Ekonomik Olarak Bağımsızlaştırma Yönünde Yürütülen Enerji Projelerinin Sonuçları

Baltık Ülkeleri yürütülen projelerin sağladığı güvenle Rusya-Ukrayna savaşı neticesinde gelişen enerji tehdidine karşı önlem alma konusunda hareket eden ilk Avrupalı ülkeler oldular. Letonya'nın doğal gaz depolama işletmecisi başkanı 2 Nisan 2023 Cumartesi günü yaptığı açıklamada, Kremlin'in Ukrayna'yı işgal etme kararına tepki olarak alınan bir kararla Baltık ülkelerinin artık Rus gazı ithal etmediğini söyledi. Conexus Baltic Grid CEO'su Uldis Bariss, "Rusya'dan yapılan teslimatlara güven olup olmayacağı konusunda hâlâ şüpheler varsa, mevcut olaylar bize artık güvenin kalmadığını açıkça gösteriyor" dedi. Letonya radyosuna verdiği demeçte, "1 Nisan'dan (2022) bu yana Rus doğal gazı artık Letonya, Estonya ve Litvanya'ya akıyor" demiştir. (Euractiv, sy.).

Haziran 2018'in sonunda Baltık ülkeleri ve Polonya, Baltık Devletlerinin elektrik şebekesinin 2025 yılına kadar kıta Avrupası ağıyla senkronize edilmesi konusunda siyasi bir anlaşmaya vardı (Avrupa Birliği Topluluk Araştırma ve Geliştirme Bilgi Servisi (CORDIS), sy.).

Nisan 2022'de, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı topyekün saldırı savaşının başlamasından iki ay sonra, Estonya ve Finlandiya, Finlandiya Körfezi'nde bu yıl (2023) faaliyete geçecek LNG ithalat altyapısını geliştirme planlarını duyurdu. Ayrıca Eylül ayında Letonya hükümeti, 2024 veya 2025'te devreye girebilecek Skulte LNG ithalat terminalinin geliştirilmesini onayladı. Bu projelerin her ikisi de arz güvenliğini ve bölgesel doğal gaz piyasasının likiditesini büyük ölçüde artıracak (Trakimavičius, sy.).

Üç Baltık ülkesi, Rusya'nın Ukrayna'daki saldırganlığını onaylamadıklarını göstermek için diplomatik önlemler alırken, Kiev'e verilen desteği artırmak için erken diplomatik önlemlere de öncülük etti. Zaten Nisan 2022'de, diğer devlet ve hükümet başkanları güvenlik endişeleri nedeniyle Ukrayna'ya seyahat etme konusunda hala isteksizken, Estonya, Letonya ve Litvanya başkanları (sırasıyla Alar Karis, Egils Levits ve Gitanas Nausėda) Polonya cumhurbaşkanı ile birlikte Kiev'i ziyaret etti. Ziyaret, Ukrayna'ya siyasi bir manevi destek mesajı gönderdi ve Ukrayna'nın kendisini her şeye rağmen savunabildiğini gösterdi. Letonya Savunma Bakanı Artis Pabriks, askeri destek konusunda şunları söyledi; "Diğer ülkeler de bizim yaptığımızı yapsaydı savaş biterdi." 24 Ocak - 3 Ekim 2022 tarihleri arasında Ukrayna'ya gayri safi yurt içi hasıla (GSYH) yüzdesi olarak verilen devlet desteği açısından Estonya (%0,8), Letonya (%0,9) ve Litvanya (%0,4) birinci, ikinci, ikinci sırada yer almaktadır. Aynı dönemde ABD ve Birleşik Krallık Ukrayna'ya sırasıyla 26,9 milyar Avro ve 3,8 milyar Avro hükümet

desteği sağlasa da, bu miktarlar GSYİH'lerinin yalnızca %0,2'sini temsil ediyor (Hartwell ve diğer. s.9)

Baltık ülkelerinin Rusya ile Ukrayna arasındaki çatışmaya yanıt vermek için yayınladığı çeşitli dış politikalara ekonomik ve diplomatik açıdan bakılabilir. Baltık ülkelerinden Litvanya, Ukrayna'yı işgalinin ardından Rusya'ya ekonomik yaptırımlar uyguladı. Bu yaptırım, Litvanya Devlet Başkanı Gitanas Nausėda tarafından, işgalden itibaren Rus gazının artık Litvanya topraklarında bulunmadığını iletmişti. Yaptırımlar, ithal Rus gazının reddedilmesinin yanı sıra, Litvanya'nın ruble, yani Rus para birimi cinsinden ödeme yapmayı reddetmesi gibi başka bir politikanın da parçası. Baltık ülkelerinin yürüttüğü bir diğer dış politika da Rusya'ya ambargo uygulanmasıdır. Litvanya Dışişleri Bakanı Gabrielius Landsbergis, petrolün Rusya bütçesi için büyük bir gelir kaynağı olduğu dikkate alındığında enerji sektörüne yönelik yaptırımların kaçınılmaz olduğunu söylemiştir (Zani ve diğer., s.1087).

Sonuç

İskandinav ülkeleri ile Baltık ülkeleri tarih boyunca birbirleriyle bağlantılı ve etkileşim içinde olmuşlardır. Ancak en önemli bağları 90'larla birlikte başlamıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte üç Baltık ülkesi de bağımsızlıklarını kazanmışlardır, bu dönemde en büyük destekçileri İskandinav ülkeleri olmuştur. Birbirleri ile iş birliği anlaşmaları yapmış, aralarında vize uygulamasını kaldıran ilk ülkeler olmuşlardır. Baltık ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra dünyanın neresinde duracakları konusunda belirsizlikler sürerken, Bağımsız Devletler Topluluğu'na da üye olmayan Estonya, Letonya ve Litvanya 2004 yılında Avrupa Birliği'ne, 2005 yılında da NATO'ya üye olarak tarafını seçmiştir. Baltık ülkelerinin gerek AB'ye gerekse NATO'ya üyelikleri sürecinde ve entegrasyonlarında yine en büyük destekçileri İskandinav ülkeleri olmuştur. Böylece aralarındaki bağ daha da kuvvetlenmiş oluyordu. Hem bölgesel iş birliği açısından hem de uluslararası ilişkiler açısından dayanışma içinde olan ülkeler, birbirlerine destekleri ile küresel rekabet sahasında mücadele etmeleri açısından büyük önem arz etmektedir.

Baltık ülkeleri, ekonomik olarak ciddi yol kat etmiş olsalar da, Rusya'ya olan bağımlılıklarını azaltmak için önlemler alma yoluna gitmişlerdir. Ve hatta, bu üç Baltık ülkesi, Rusya'nın Ukrayna'yı vurmasını onaylamadıklarını göstermiş ve Ukrayna'ya verilen desteği artırmak için alınması gereken diplomatik önlemlere de öncülük etmişlerdir. Ve büyük bir cesaret örneği göstermişlerdir. Ukrayna'nın işgali ile küresel enerji krizinin tetiklenmesine rağmen, Baltık ülkeleri tepkilerini

ortaya koymaktan da çekinmemişlerdir. Nisan 2022 itibari ile Rusya'dan doğalgaz alımını da durdurmuşlardır.

Baltık ülkelerinin Rusya'dan bağımsızlaşıp Batı'ya tamamiyle entegre olabilmesi için, Avrupa enerji altyapısına entegrasyonunda İskandinav ülkeleri destek olmuş ve kendi aralarında projeler yürütmeye başlamışlardır. Bahsi geçen projelerle birlikte Rusya enerji sisteminden ayrılıp, hem Rusya'ya karşı dik duruşlarını devam ettirmiş hem de ekonomik olarak kendilerine yeterken Avrupa'ya da bu konuda entegrasyon yolunda büyük yol katetmiş olacaktırlar.

Kaynakça

- A.B.D. Ticaret Bakanlığı. "Ülke Ticaret Rehberi-Letonya", sy. <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/latvia-renewable-energy-equipment#:~:text=The%20current%20EU%20policy%20dictates,comes%20from%20imported%20natural%20gas.> (13.12.2023)
- A.B.D. Ticaret Bakanlığı. "Ülke Ticaret Rehberi-Litvanya", sy. <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/lithuania-energy> (13.12.2023)
- A.B.D. Kongre Araştırmaları Merkezi. "Estonia, Latvia, and Lithuania: Background and U.S.-Baltic Relations. 2022", s. 2 <https://crsreports.congress.gov.> (10.12.2023)
- Avrupa Birliği Topluluk Araştırma ve Geliştirme Bilgi Servisi (CORDIS). "Baltic energy systems: Synchronisation by 2025", sy. <https://cordis.europa.eu/article/id/123813-baltic-energy-systems-synchronisation-by-2025> (10.12.2023)
- Avrupa Enerji Ajansı. "Baltic Energy Market Interconnection Plan", sy. https://energy.ec.europa.eu/topics/infrastructure/high-level-groups/baltic-energy-market-interconnection-plan_en (10.12.2023)
- Avrupa Politika Analizi Merkezi (CEPA). "The Smart Power of Lithuanian Foreign Policy", sy. <https://cepa.org/article/the-smart-power-of-lithuanian-foreign-policy>, (12.12.2023)
- Blomkvist, N. "The Discovery Of The Baltic". *The Northern World v.15*, 2005. s. 319. https://canvas.gu.se/files/3384839/download?download_frd=1, (09.12.2023),
- Center For Eastern Studies (OSW). "The Baltic States on the Conflict in Ukraine". sy. <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2015-01-23/baltic-states-conflict-ukraine>, (11.12.2023)
- China CEE Institute. "Latvia External Relations Briefing", sy. <https://china-cee.eu/2022/01/19/latvia-external-relations-briefing-latvias-foreign-affairs-in-2021-priorities-and-achievements/>, (12.12.2023)
- Estonya Cumhuriyeti Ekonomi ve Haberleşme Bakanlığı. "Eneji Politikası", sy. <https://www.mkm.ee/en/energy-sector-and-mineral-resources/energy-economy/energy-policy> (13.12.2023)

- Euractiv. "Baltic States Become First in Europe To Stop Russian Gas Imports", sy. <https://www.euractiv.com/section/energy/news/baltic-states-become-first-in-europe-to-stop-russian-gas-imports/> (10.12.2023)
- Hartwell, L., A. Rakšytė, J. Ryng, Ē. K. Selga, Winter Is Coming: "The Baltics And The Russia-Ukraine War Implications and Policy Recommendations", s.9. <https://www.lse.ac.uk/ideas/Assets/Documents/reports/2022-12-05-BalticRussia-FINALweb.pdf> . (09.12.2023)
- Hough W. J.H. III. "The Annexation of the Baltic States and Its Effect on the Development of Law Prohibiting Forcible Seizure of Territory". *NYLS Journal of International and Comparative Law* 1985 V6, ss. 303-481. https://digitalcommons.nyls.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1213&context=journal_of_international_and_comparative_law (11.12.2023).
- Janeliūnas, T. "Energy Without Russia The Consequences of the Ukraine war and the EU Sanctions on the Energy Sector in Europe" *Litvanya Ūlke Raporu*, s.3. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/20409.pdf> (12.12.2023).
- Karčiauskas J. "Lithuania External Relations Briefing: Synchronization of the Baltic Electricity Network and Breaking Dependence on Russian Energy Market". *China CEE Institute Weekly Briefing* 2023 Eylül/4, s.3. https://china-cee.eu/wp-content/uploads/2023/10/2023er09_Lithuania.pdf , (04.12.2023)
- Lejins, A. "Hard Security for The Baltics: Arms, Allies and Adverseries". s. 65 <https://lai.lv/site/docs/HardSecurityForTheBaltics.pdf> (11.12.2023).
- Lepmets J. "Energy Without Russia The Consequences of the Ukraine war and the EU Sanctions on the Energy Sector in Europe" *Estonia Ūlke Raporu*, s.2. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/20486.pdf> (13.12.2023).
- Letonya Dışişleri Bakanlığı. "Latvian Foreign And Security Policy", sy. https://lai.lv/publikacijas/latvijas-areja-un-drosibas-politika-gadagramata-2022-956?get_file=2 , (12.12.2023)
- Liimets E. M. "Overview of Estonia's Foreign Policy", sy. <https://news.err.ee/1608500846/liimets-overview-of-estonia-s-foreign-policy> , (12.12.2023)
- Litvanya Dışişleri Bakanlığı. "Geopolitical Future and Lithuania's Foreign Policy". sy. <https://urm.lt/default/en/news/geopolitical-future-and-lithuanias-foreign-policy> , (12.12.2023)
- Maciejewski, W. "The Baltic Sea Region Cultures, Politics, Societies". s. 57. <https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:604902/FULLTEXT03.pdf>, (09.12.2023).
- Mezhevich, N. "Major Infrastructure Projects And The Foreign Policy Of The Baltic States In 2010—2014", s. 8. <https://cyberleninka.ru/article/n/major-infrastructure-projects-and-the-foreign-policy-of-the-baltic-states-in-2010-2014/pdf> (13.12.2023).

- NB8 Wise Men Report. s. 1. <https://www.stjornarradid.is/media/utanrikisraduneyti-media/media/skyrslur/nb8-wise-men-report.pdf> (13.12.2023).
- Österlund, B. "Mare Balticum - Mare Nostrum from Mare Clausum via Mare Sovieticum to Mare Liberum -The process of security policy in the Baltic". *Baltic Sea Policy Briefing* 1/2013. s.4
https://www.academia.edu/49167665/BALTIC_SEA_POLICY_BRIEFING_1_2013_Mare_Balticum_Mare_Nostrum_from_Mare_Clausum_via_Mare_Sovieticum_to_Mare_Liberum_The_process_of_security_policy_in_the_Baltic_ISSN_2323_4989
 (10.11.2023).
- Paweł, K. "Difficult Alliance. Polish–Lithuanian Commonwealth And Russia Against Sweden During The Great Northern War (1700–1721) – An Introduction To The Problematic". *Open Military Studies* 2022/2. ss. 248-264.
<https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/openms-2022-0139/html> ,
 (09.12.2023).
- Petersone, K. "Energy Without Russia The Consequences of the Ukraine war and the EU Sanctions on the Energy Sector in Europe". *Letonya Ūlke Raporu*, s.2.
<https://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/20519.pdf> (13.12.2023).
- Plakans, A. "Installing Hegemony: The Littoral And Tsarist Russia, 1710–1800. In A Concise History Of The Baltic States". *Cambridge Concise Histories*. ss 125-169.
<https://www.cambridge.org/core/books/abs/concise-history-of-the-baltic-states/installing-hegemony-the-littoral-and-tsarist-russia-17101800/D37D3D0AA1381747522B4931FE04C55C> , (10.12.2023).
- Puheloinen, A. "Russia's Geopolitical Interests In The Baltic Area". *Finnish Defense Studies*. 12/1999. s. 10. <https://core.ac.uk/download/pdf/39961721.pdf> , (09.12.2023).
- Swistek G., P. Michael. "Geopolitics In The Baltic Sea Region: The 'Zeitenwende' In The Context Of Critical Maritime Infrastructure, Escalation Threats And The German Willingness To Lead". *Stiftung Wissenschaft und Politik Comment*, No. 9/2023. s. 1, <https://doi.org/10.18449/2023C09> (10.11.2023).
- Trakimavičius, L. "The Baltics — A Ship to Weather the Energy Storm", sy. <https://cepa.org/article/the-baltics-a-ship-to-weather-the-energy-storm/> (10.12.2023)
- Uluslararası Enerji Ajansı, "Oil Market Report – Kasım 2022", sy. <https://www.iea.org/reports/oil-market-report-november-2022> (04.12.2023).
- Winnerstig, M. "The Baltic Sea Area: A New Geopolitical Focal Point". *Strategic Outlook* 7, 1999, s. 43, <https://core.ac.uk/download/pdf/39961721.pdf> (10.11.2023).
- Zani, N. R., S. Oktavia, J. T. Salsabila, R. Aisya, S. Pesliko. "Analysis Of The Response Of The Baltic Countries To The Conflict Between Russia And Ukraine". *Indonesian Journal of Multidisciplinary Science*, 2022 s.1087.

